

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 2 1988

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör

Docent Sten Skansjö

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö

Professor Erik Cinthio, Lund

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. kand. Allan Persson, Lund

Landsarkivarie Anna-Christina Ulf-
sparre, Lund

innehåll

	Sid.
Curt Wallin: S:ta Birgitta och Skåne	1
Klas Hyltén-Cavallius: En fransk-dansk-svensk vetenskaplig expedition år 1671	24
Aktuellt om antikvariskt:	
Lars Hansen: Esse Ericssons flygfotoarkiv	26

S:ta Birgitta och Skåne

Av Curt Wallin

Skåne var i birgittinska sammanhang en betydligt mera särpräglad region än vad som är känt genom tidigare forskning. Det framgår klart av följande presentation av resultat från ett mångårigt forskningsarbete rörande skånsk senmedeltid.

Forskningen kring birgittinernas betydelse för det medeltida Danmark har länge varit koncentrerad till klosterstiftelserna Maribo på Lolland och Mariager i Jylland samt till andaktslitteratur skriven på »birgittindansk». För Skånes del har uppmärksamheten huvudsakligen varit riktad på Birgittas inställning till den på hennes tid politiskt viktiga Skånelandsfrågan. Ett närmare studium av det »birgittinska» materialet visar emellertid, att såväl riket i stort som delprovinsen Skåne kan insättas i mycket intressanta sammanhang.

Kapell- och altarstiftelserna i Danmark är sålunda lika talrika som i Sverige,¹ medan de till Birgitta helgade präst- och lekmanngillena utgör en rent dansk företeelse.² Skåne med Nordens primas bosatt i Lund och med ett mäktigt, i unionsförhandlingarna djupt engagerat frälse låg mitt i spänningsfältet mellan tvenne birgittinska kraftcentra: Vadstena och Maribo-Mariager. Medan övriga klosterordnar i Skåne kunde koncentrera sin verksamhet till klosterstiftelserna inom provinsen, hade den skånska Birgittafromheten endast tillgång till det jämförelsevis obetydliga Børringe, och detta därtill blott under en kort period vid mitten av 1400-talet. Dessa och andra påvisbara faktorer gjor-

de Skåne till en särpräglad provins i birgittinska sammanhang.

Förf. har tidigare från kyrkohistorisk synpunkt behandlat några utslag av birgittinsk fromhet i det medeltida Danmark. Men även i allmänt kulturhistoriska sammanhang visar det sig nödvändigt att ha kännedom om Birgittavördnaden och »birgittinerkulturen» i Skåne. Förf. vill närmast rikta uppmärksamheten på det senmedeltida kalkmåleriet med den redan tidigare rikt omskrivna »Vittskövleskolan» samt målningssviterna med de tre nordiska helgonkungarna. Välkänt är att de här aktuella kyrkorna huvudsakligen är koncentrerade till östra Skåne. Inom detta område kan förf. påvisa mycket rika birgittinska kontakter. Andra forskare kan brottas med problem, där kännedomen om birgittinskt inflytande bör kunna ge nya infallsvinklar. Förf. har därför sett det som en icke oviktig uppgift att publicera resultatet av sitt mångåriga excerperingsarbete kring »S:ta Birgitta och Skåne». Denna studie får sålunda närmast betraktas som en »materialsamling» i ämnet. För att underlätta studiet av lokala problem och för att vara till hjälp icke minst för lokal hembygdsforskning har materialet uppdelats på olika geografiska områden, där speciella birgittinska aktivi-

teter, med Birgittastiftelser samarbetande kloster (Tommarp, Vä och Bosjö), till lokala områden koncentrerade och av Birgittavördnad präglade frälseläkter etc. är särskilt framträdande.

De geografiska områden, som här särskiljes, är följande: 1. ärkebiskoparnas Lund; 2. handelsstaden Malmö; 3. södra Skåne; 4. sydöstra Skåne; 5. Gärds och Villands härader; 6. Göinge; 7. nordvästra Skåne; 8. Onsjö, Frosta och Färs härader. Redan här kan framhållas att av dessa framstår nr 1, 2, 4 och i viss mån nr 5 som huvudområden, medan nr 7 och 8 är särskilt fattiga på birgittinska kontakter.

1. Ärkebiskoparnas Lund

Ärkebiskopsstolen i Lund innehades åren 1361–1379 av Niels Jensen [Bild]. Förf. har kunnat belägga honom som introduktör av Birgittakulten i det medeltida Danmark. Beviset utgöres av de birgittinskt färgade stadgar han någon gång under perioden 1373–1379 fastställde för Stora prästgillet (*Sodalitium sacerdotum majus*) i Lund. Reformeringen i Birgittas anda av det åtminstone sedan 1337 verksamma prästgillet framstår som ett målmedvetet försök att till ärkestiftet förmedla kännedom om den nya fromhetsriktningen med dess om pastoral vishet vittnande princip att predika för lekmännen på modersmålet och med dess allvarliga krav på väckelse och fördjupat andaktsliv. En aktivisering av prästerskapet i birgittinska anda kunde för evangelisationen i stiftet visa sig vara ett effektivt men föga kostnadskrävande alternativ till ett klostergrundande. För att prästgillet i sin nya skepnad skulle bli en birgittinsk kraftcentral stadgades bl.a. att en »bordslista» skulle läsas i Birgittas Uppenbarelser vid

varje månadsmässa. Oktobermässan skulle i form av den högtidliga Birgittamässan helt ägnas åt Birgitta. Försummelser härutinnan liksom underlåtenhet att återbära »Birgittas bok» till dess förvaringsplats straffades med böter.

Såsom ärkebiskop erhåller Niels Jensen en mångfald uppdrag i birgittinska sammanhang. 1375 13/11 får han sålunda påven Gregorius XI:s uppdrag att tillsammans med biskop Valdemar Henningsen Podebusk i Odense undersöka pålitligheten i de märkliga berättelserna om Birgittas levnad och underverk. 1377 3/3 ger han biskop Valdemar i uppdrag att ensam utföra undersökningen.¹ Enligt ett notarialintyg av 22/3 s.å. har han dock själv kommit till Vadstena med anledning av undersökningen.²

Andra besök av lundensiska ärkebiskopar i Vadstena är belagda 1413 17/5, 1414 21/3–22/3, 1415 13/5 och 1455 23/2.³ Klosterstiftelsen beviljas rätt att utdela 40 dagars avlat till alla besökare inklusive pilgrimer från Lunds stift 1411 3/8,⁴ 1414 22/3,⁵ 1439 1/11⁶ och 1444 10/7.⁷

1418 18/2 får ärkebiskopen påvens uppdrag att återförskaffa från klostret bortrövat gods.⁸ Vid besöket i Vadstena 1414 21/3 anholder han tillsammans med konung Erik av Pommern å svenska folkets vägnar hos påven Johannes XXIII, att biskoparna Nicolaus av Linköping och Brynolf av Skara samt nunnan Ingrid av Skänninge må bli kanoniserade.⁹

De lundensiska ärkebiskoparna har även att handlägga en mängd ärenden rörande Maribo birgittinerkloster. [1417] 3/2 ansöker sålunda Peder Kruse hos den blivande påven, att denne må taga icke blott Vadstena utan även Maribo under sitt beskydd.¹⁰ Sannolikt är det i samma månad han ger generalkonfessorn i Maribo tillåtelse att meddela 40 dagars avlat åt

dem, som på vissa uppräknade dagar besöker klostret och utför vissa fromma handlingar.¹¹ 1417 28/4 utfärdar konung Erik tillsammans med Peder Kruse uppmaning till invånarna i alla de tre nordiska rikena att – med hänvisning till Birgittas uppenbarelse om Vårfrupenningen – väl mottaga och frikostigt gynna de från Mariibo utsända uppbördsmännen, när de drar landet runt för att insamla gåvor till klosterbyggnaden.¹² 1431 12/1 medger påven Martinus V bröderna i Mariibo rättighet att begagna den lundensiska kyrkans gudstjänstritual. De hade klagat över svårigheten att följa Odense katedralkyrkas ordning, som var helt olika alla övriga danska kyrkors.¹³ Bullan är visserligen ställd till biskopen av Roskilde, men i förhandlingarna måste helt naturligt ärkebiskopen ha tagit verksam del. 1478 u.d. har han att handlägga något så trivialt som striderna kring klostergodset i Borrby i sydöstra Skåne.¹⁴

Men ärkebiskoparnas insatser berör även birgittinska aktiviteter utanför birgittinerklostrens miljö. 1434 11/7 utfärdar Peder Lykke sålunda avlatsbrev för dem, som på bl.a. Birgittas och Katarinas dagar vallfärdar till S:ta Gertruds kyrka i Køge.¹⁵ Tue Nielsen Juul utfärdar 1466 25/6 avlatsbrev för Birgittas altare i Vor Frue kyrka i København¹⁶ samt 1457 27/6 den »förordningsskrift», enligt vilken det birgittinerkloster, som sedan en tid verkat i det tidigare benediktinerklostret i Börninge, skall läggas ned och klosterfolket återvända till Mariibo.¹⁷

År 1414 är biskopen i Ribe (sedermera ärkebiskopen) Peder Lykke ambassadör för konung Erik av Pommern vid konciliet i Konstanz och håller där ett mycket uppmärksammat tal till Birgittas ära.¹⁸

Ärkebiskoparnas intresse för Birgittakulten varar medeltiden ut. 1511 16/12

upplåter Børge Gunnersen till det åt Birgitta helgade »Lilla prästgillet» i Lund nyttjande- och presentationsrätten till S:t Nicolai kyrka nordväst om domkyrkan. Han har en bild av Birgitta i sitt sigill och försummar icke att upptaga henne bland mångfalden av dedikationshelgon i sin stora gudstjänststiftelse i domkyrkans krypta. Beläggen visar, att Birgitta tillhör kretsen av då allmänt kända och dyrkade helgon i ärkestiftet.

Förbindelserna mellan Vadstena, Lund och Mariibo befrämjas också därav, att Vadstenamunkarna på sina resor till och från Rom resp. Basel och Konstanz lägger resrouten över Lund och Mariibo. Belägg härför föreligger från 1417, 1418, 1425, 1444, 1445, 1505, 1506 och 1508.¹⁹

Utom dessa birgittinska förbindelser över stads- och stiftsgräns noteras birgittinska centra med lokal förankring i staden Lund. De båda till Birgitta helgade prästgillena har redan nämnts. Det finns dock anledning att ytterligare stanna inför Stora prästgillet beträffande medlemmarnas donationer. För tiden 1379 4/9–1523 13/7 är 8 namngivna präster kända som donatorer, nämligen två dekaner, fyra kaniker, en ständig vikarie och en notarie vid domkyrkan. Vanligen är det fråga om testamentsgåvor, vilket vittnar om speciellt intresse för stiftelsen. Ständige vikarien Hans Horn hade sålunda före 1523 13/7 skänkt en gård i Malmö mot löfte om en evig mässa av prästgillet. Av lekmännens insats bör framhållas det mageskifte ridaren Hindrik Hartvigsen Krummedige till de skånska sätesgårdarna Månstorp och Ellinge 1523 13/7 gör med gillet prost, kaniken Hans Ulf. Såsom mellangift i jordbytet betingar sig herr Hindrik mässa varje måndag till evig tid för sig själv, sin hustru och sina närmaste anförvanter. Dessutom erhåller han den ovan-

nämnda gård i Malmö, som ständige vikarien Hans Horn tidigare skänkt till gillet mot själamässor.²⁰

I staden Lund fanns vidare minst två till S:ta Birgitta stiftade altaren. 1412 13/2 intygar ärkebiskop Peder [Kruse], att prostten Folkvin [Degnersen] i Lund skänkt närmare förtecknat gods till ett av honom stiftat Kristi lekamens altare i domkyrkan. Enligt Folkvins 1415 24/4 upprättade testamente har altaret Birgitta som sidopatron. 1475 8/5 beviljar påven Sixtus IV indulgens för besökarna på Birgittas och Katarinas dagar vid det av Barbara Thorkildsdatter Brahe till Bollerup stiftade Birgittaaltaret i domkyrkan. Sedan Lilla prästgillet 1511 16/12 erhållit nyttjande- och presentationsrätten till S:t Nicolai sockenkyrka nordväst om domkyrkan (se ovan), bör den ha kompletterats med ett Birgittaaltare och hela kyrkan börjat betraktas som en birgittinsk stiftelse.

Dessa lokala prästgillen och altarstiftelser till Birgittas ära måste på olika sätt ha vidmakthållit och fördjupat Birgittavördnaden hos stadsbefolkningen. Kaniken Bo Sommar testamenterar 1458 11/3 en bok till Maribo kloster, där anniversarier årligen skall firas för honom och hans föräldrar med mässor och vigilier.²¹ I sitt testamente av 1505 9/5 betänker kaniken Oluf Esbernsen bl.a. Birgittas hus i Rom.²² Niels Christiensen, vikarie i Lund, blir så påverkad av den speciella Birgittafromheten, att han omkr. 1518 inträder som munk i Mariager birgittinerkloster.²³

En tidig och mera perifer anknytning mellan Birgitta och Lund utgöres av Birgittas bikt-fader magister Petrus Olavi av Skänninge, på modernet härstammande från Lund. Morfadern var borgare där. Petrus blev Vadstena klosters förste generalkonfessor.

De kaniker vid domkyrkan, som innehade kanikkyrkor ute i stiftet, har haft möjlighet att förmedla stiftsstadens Birgittavördnad till menigheten i dessa församlingar. För sydöstra Skåne kan nämnas kaniken Oluf Esbernsen i samband med Ingelstorp och Ingelstads härads prästgille. (Se nedan.)

Man bör kunna förutsätta, att sockenprästerna ute i stiftet på sina färder i olika ärenden till stiftsstaden genom självsyn och självupplevelse påverkats av den birgittinskt färgade fromheten där. På samma sätt bör ärkebiskopen under sina visitationsresor ute i stiftet ha förmedlat kännedom om den väckelse den birgittinska fromhetsrörelsen ville skapa.

Bland de många helgonrelikerna i Lunds domkyrka fanns en bit av ett av Birgittas fingrar (*pars digiti*).²⁴ Tvenne pilgrimsmärken med Birgittas bild har påträffats i staden, det ena i samband med restaureringsarbeten i domkyrkan, det andra under arkeologiska undersökningar på platsen för det forna Allhelgonaklostret.²⁵

2. Handelsstaden Malmö

Även den under senmedeltiden betydande staden Malmö är indragen i det birgittinska kraftfältet. Ett Birgittaaltare är sålunda 1522 21/7 belagt i S:t Petri kyrkas torn. Möjligen har den till altaret knutna stiftelsen varit ett prästgille. Även Rcpvindarlaget, ett av stadens lekmannagillen, var helgat åt Birgitta. Som »S:ta Birgittas lag» upptages det i S:t Petri kyrkoräkenskaper fr.o.m. 1532 samt i Lunds stifts landebok (1569). Maribo kloster ägde ett icke obetydligt gods-komplex i staden, vilket icke sällan omnämnes i urkunderna.¹ Klostret hade officiellt börjat sin

verksamhet 1417. Redan 1421 [u.d.] är Malmöborgmästaren Bent Pedersen redo att skänka en gård.² 1425 u.d. upplåter Jens Ingemarsen i Malmö på nytt en del av sin gård.³ 1466 28/5 (?) gör »Sisse Bents» en större donation, närmare känd genom en av kung Hans 1492 o. 18/5 utfärdad stadfästelse. Sisse har utvalt sitt gravställe i klostret. Testamentet omfattar den gård hon bebor i Malmö jämte en angränsande jord och ett ökar. Abbedissan samt namngivna nunnor, munkar och altarstiftelser i klosterkyrkan erhåller kontantbidrag samt persedlar.⁴

1494 22/4 donerar Jep Jensens änka, Dorotea Hindriksdatter Dringenberg i Malmö, sin gård Tillitze på Lolland under villkor, att Maribo håller två årliga begängelser med vigilier och själamässor för henne, hennes man och deras föräldrar. 1511 22/7 förbinder hon sig att till klostret överlämna alla de egendomsbrev hon har på gården.⁵

Som ovan nämnts överlåter ständige vikarien vid Lunds domkyrka, Hans Horn, före 1523 13/7 en gård i Malmö till Stora prästgillet i Lund mot själamässor.

1458 u.d. skänker Peder Torbernsen i Malmö 6 lödiga mark till Maribo kloster.⁶

Malmöborna har även haft förbindelser med Vadstena kloster. 1416 15/7 invigdes Acho Johannis till prästmunk i Vadstena för att 1442 29/4 vigas till biskop i Västerås stift. Han torde ha varit son till Johan Ågesen [Bugge], känd som fogde i Malmö. När Vadstenamunken Thorirus Andreæ 1418 var på återfärd från kyrkomötet i Konstanz, ställde han färdens över Malmö. Han insjuknade under besöket men fortsatte till Jönköping, där han avled 9/9.

Fragment av 10 pergamentsblad av Birgittas Uppenbarelser har påträffats som omslag om räkenskaper i Malmö rådhusarkiv.⁷

3. Södra Skåne

Oxie, Skytts, Bara, Vemmenhøgs och Ljunits härader i södra Skåne tillhör liksom nordvästra och inre delarna av Skåne de på kända »Birgittaminnen» och Birgittainfluenser fattigaste i landskapet.

Den enda birgittinska stiftelsen är Börtinge (Vemmenhøgs hd). Det tidigare benediktinerklostret där hade liksom de till samma orden hörande Munkaliv i Norge samt Glenstrup och Nørre kloster i Randers i Jylland under 1400-talets förra hälft kommit in i en krissituation. På samma sätt som de nämnda klostren såg man räddningen i att omgestalta Börtinge till ett birgittinerkloster. Initiativet överlämnades till Maribo. Försöket misslyckades. 1457 27/6 förordnade ärkebiskop Tue Nielsen Juul, att klostrets Birgittabild – i detta sammanhang en symbol för det från Maribo utsända klosterfolket – skulle återgå till Maribo.

Även på annat sätt har Maribo utövat inflytande inom området. Av klostrets omkring 25 skånska gårdar låg över hälften i Bara och Ljunits härader.¹

Gässie medeltidskyrka (Oxie hd) revs åren 1886–1887. I samband med rivningen avtecknades de från omkr. 1500 stammande kalkmålningarna. Bland dessa fanns en bild av ett kvinnligt helgon med huvuddok och en bok i handen. Med viss tvekan har den tolkats som en bild av Birgitta.²

Man möter stundom uppgiften, att ett pilgrimsmärke med Birgittas bild påträffats i Skanör. Detta är felaktigt.³

Vad beträffar adelsgoods och frälsesläkter skall främst nämnas Torsjö (Solbergasn, Vemmenhøgs hd), som fr.o.m. 1456 innehades av riddaren Johan Pedersen Oxe och hans hustru Berete Bondesdatter Thott. Herr Johan hade stiftat ett Birgitta-

altare i Roskilde domkyrka, till vilket påven Sixtus IV 1475 8/5 beviljade avlat. 1473 9/12 skänkte makarna fru Beretes systerdel i Fuglsang (Musse hd) till Mari-bo kloster för själagagn för sig och sina föräldrar. Fr.o.m. 1492 ägdes Torsjö av riksmarsken Eskil Mogensen Gøye, även han känd för sina omfattande birgittinska kontakter.

Riksrådet Niels Mogensen Hak på Hækkeberga hade 1508 blivit dräpt av rid-daren Anders Bentsen Bille till Søholm. För att rädda dråparen från hotande dödsstraff, hjälpa den dräptes barn till skadestånd och söka åstadkomma förlikning mellan de båda inblandade släkterna utses riddaren Hindrik Hartvigsen Krum-medige på Ellinge till värmålsman. När denne 1523 13/7 såsom medlem av det till Birgitta helgade Stora prästgillet i Lund ingår sitt stora mageskifte med prästgillet, gör han även sin olyckligt omkomne släk-ting Niels Hak delaktig i åtnjutandet av de själamässor, som varje måndag skall hål-las framför prästgillet altare.

I de inför Katarinas av Vadstena för-väntade helgonförklaring upptecknade mirakelberättelserna relateras följande i april 1477 till abbedissan i Vadstena an-mälda händelse: En man från Hækkeberga i Genarps sn (Bara hd) hade under träd-fällning 1475 svårt skadats i ena armen av en nedfallande gren. I en dröm uppenba-rade sig en vitklädd kvinna för mannen och uppmanade honom att tillverka två armar av vax och med dessa vallfärda till Vadstena och där offra ett av vaxföremå-len till Birgittas relikier och ett till Katari-nas. Mannen gjorde så och blev frisk. Miraklet intygas av två riddare, Bengt Ågesen Thott (d. 1500), hövitsman på Varberg, och Arvid Trolle (d. 1505) till Bergkvara och Lillö.⁴

4. Sydöstra Skåne

För detta område – Albo, Järrestads, Ingelstads och Herrestads häradar – har förf. lyckats samla ett särskilt rikt birgit-tinskt färgat material.

Som introduktörer av Birgittavördna-den framträder här adelsdamerna fru Ide Pedersdatter Falk (d. 1399) till Gladsax och hennes »fränka», fru Anne Gerhards-datter Snakenborg (d. 1414) till Bjärsjö-holm. Fru Ide kallar i sitt testamente av 1398 11/8 drottning Margrethe för »min intimaste vän» och gör henne till testa-mentsexekutor. Franciskanermunken Ni-colaus i Ystad besökte personligen Vad-stena och lånade där 6:e och 7:e böckerna av Birgittas Uppenbarelser för fru Ides räkning. Hennes sekreterare, prästen Pet-rus Johannis, medförde böckerna på sin resa till Rom för att få dem avskrivna i Tyskland. Skeppet förliste, och böckerna gick förlorade. 1404 9/8 intygar general-konfessorn Ericus Johannis i Vadstena, att klostret erhållit full ersättning för den lidna förlusten.¹ Redan i slutet av 1300-talet har sålunda Uppenbarelserna varit kända i sydöstra Skåne. Fru Ide testamen-terar icke mindre än 5 mark silver till Vadstena kloster.

Anne Gerhardsdatter Snakenborg är den enda kvinna från sydöstra Skåne, som upptages i Vadstenadiariet. I den 1414 29/4 daterade dödsnotisen lämnas ingen motivering för annotationen. Det är så-lunda okänt på vad sätt hon gynnat klost-ret. Där antecknas emellertid att hon var syster till riddarna Heyne och Gerhard Snakenborg. Dessa är urkundsmässigt kända som klostrets välgörare.

Under tre generationer – från början av 1300-talet och fram till 1400-talets mitt – innehar medlemmar av släkten Grim Tos-terups sätesgård. Den siste var riddaren och riksrådet Jens Andersen Grim. Han

åtnjöt drottning Margrethes stora förtroende. 1425 2/6 arrenderar han av Vadstena kloster 2 tomter i staden.^{1a} 1427 u.d. skänker han det omdebatterade Borrbygodset i Järrestads härad till Maribo kloster.² Hans halvsyskon har nära förbindelser med såväl Maribo kloster som Vadstena. Halvbrodern Anders Nielsen Jernskæg till Dronningholm och Herlev (N. Sjælland) betänker sålunda i sitt 1447 14/10 upprättade testamente såväl nunnan Ingeborg i Vadstena som klosterstiftelsen i Maribo.³ Halvsystern Sidsel Nielsdatter Jernskæg – i sitt första äktenskap förenad med Bonde Jepsen Thott på Krageholm – kommer genom sitt senare gifte med den namnkunnige riddaren Abraham Brodersen Baad i nära kontakt med Vadstena. Makarnas dotter, Birgitte Abrahamsdatter Baad, ingår gifte med riddaren Thure Stensson Bielke till Fågelvik och Kråkerum. Hon inlemnas därmed i den svenska adelssläkt, som framför alla andra står som Vadstena klosters gynnare. 1420 24/7 och 11/11 bebrevas godsdonationer till klostret för hennes själamässor och gravställe.⁴

Medlemmarna av släkten Due har sin starkaste anknytning till Maribo. Mette Jensdatter Due skrev sig vanligen till Fuglsang på Mors men ägde också de skånska godsen Torsjö, Sjörup och Gyllebo samt betydande strögods i Albo och Järrestads härader. Jämte drottning Margrethe och riksmarsken Eskil Mogensen Gøye (se nedan) ingår hon i den treklöver, som utgör Maribo klosters största donatorer och välgörare. Själv svarar hon för 7 donationsbrev, utfärdade 1446 18/11, 1446 u.d., 1449 18/10, 1449 u.d., 1452 28/8 (2 brev) och 1457 25/3.^{4a} Dessa donationer blir av största betydelse för de då pågående, omfattande byggnadsarbetena på klosterkyrkan. På förnämlig plats i kyrkan »moder-

niseras» hennes tidigare stiftade Birgittakapell, och i detta nya kapell ordnas hennes vilostad och firas själamässor för henne och maken, lensmannen Lyder Kabel. Hennes syster, Anne Jensdatter Due, har upptagits som nunna och hennes till namnet nu okände broder som munk i klostret. Annes provent erlägges gemensamt av fru Mette och hennes kusin, Jens Bondesen [Due] Thott på Krageholm. Fru Mette donerar 1467 u.d. också särskilt gods, för att hennes båda syskon skall erhålla vardera en vetekaka i veckan såsom extraförplägnad.

En av medlemmarna i släkten Ulfstand var Oluf Holgersen (d. 1529) till Örup, halvbroder till Glimmingehus byggherre Jens Holgersen. Som lensman på Nykøbing har han dubbla lojaliteter beträffande Maribo. Å ena sidan är han klostrets ombudsman, å andra sidan representerar han konungen i dennes angelägenheter visavi klostret. Han har därför ofta anledning att besöka Maribo. Själv framträder han dock icke som donator. Liksom halvbrodern Jens är han en typisk renässansgestalt med föga påtagliga kyrkliga intressen.

Den ovannämnde Jens Bondesen [Due] Thott på Krageholm skötar 1453 u.d. och 1473 u.d. gods till Maribo (förutom proventet för Anne Jensdatter Due). Ytterligare sex dokument berör hans godstransaktioner med klostret.⁵ De gäller ärenden av sådan natur, att han på rättartinget 1478 23/4 får böta till såväl konungen som klostret för orätttrådighet.

Från mitten av 1400-talet är politiskt framstående medlemmar av släkten Brahe ägare till sätesgårdarna Krageholm och Tosterup. Denna släktkrets är utan tvekan den, som i dåtidens Skåne visar störst intresse för och ger det rikligaste stödet till Birgittakulten. Riddaren och riksrådet

Axel Pedersen Brahe (d. 1487) måste bl.a. genom modern, Birgitte Bondesdatter Thott, och hennes kusin, den ovan nämnda Mette Jensdatter Due, ha varit starkt knuten till Maribo och bör ha varit en inflytelserik medlem av stiftelsen för Birgittakapellet i Ystad. (Se nedan.) Märkligt nog saknar urkundsmaterialet uppgifter härom. Först som änka skänker hans hustru, Maren Tygesdatter Lunge, 1511 u.d. två gårdar till Maribo.⁶ Det är genom den stora barnskaran familjens birgittinska intressen åskådliggöres. Två av döttrarna inges sålunda som nunnor i Maribo. 1488 u.d. erlades provent för dottern Anne.⁷ Hon blev namnkunnig genom »Anne Brahes bönbok», som låg färdigskriven 1497 och bl.a. innehåller ett antal Birgitta-böner m.m. Den utgör en av de viktigaste källorna till kännedomen om birgittinskt andaktsliv i det medeltida Danmark. Enligt en sekundär anteckning av 1545 i Bönboken var Anne då död och hade varit klostrets priorinna.⁸ – System Birgitte nämnes 1505 22/8 första gången som nunna i samma kloster och är dess abbedissa under perioden 1538–1546.⁹

Även de övriga systrarna hade birgittinska kontakter.

Margarethe Brahes dotter, Agnete Eriksdatter Urup, blev nunna i Maribo, och hennes ingift erlades 1509 9/6.

Sidsel Brahe blev gift med riksmarsken Eskil Mogensen Gøye, ägare till de skånska sätesgårdarna [Ö.] Herrestad, Tunbyholm och Torsjö. Genom sin första hustru, Mette Eriksdatter Rosencrantz, fick han en mängd anknytningar till Mariager kloster i Jylland. Som ägare till fädernegodset Krenkerup får han emellertid närmast räknas som lolländare (lollik), vilket förklarar hans många urkundsmässigt belagda aktiviteter visavi Maribo kloster gällande gravplats, mässläsning m.m. Hans

omfattande testamente av 1505 22/8 belyser även sydostskånska förhållanden med legat till bl.a. de släktingar, som intagits i Maribo. Hans besök i Vadstena kloster 1498 17/1 och närmast följande dagar bör avsevärt ha fördjupat hans intresse för Birgittakulten. Han ingick då i det kungliga följe, som med kung Hans i spetsen märkligt nog trenne gånger fick inträda genom gallergrinden till klosterbrödernas bostad och matsal för att avhandla för klostret viktiga frågor.

Elsebe Brahe ingick gifte med riddaren Hans Jepsen Skovgaard. Tillsammans med maken besökte hon 1545 Maribo och mottog då som gåva av sin syster, abbedissan Birgitte, deras då avlidna syster Annes bönbok.

System Helveg blev först gift med svenska riksrådet Bengt Fadersson Sparre (d. före 1494) till Ängsö samt därefter med riksrådet Tönne Eriksson Thott (d. 1522) till Skedebo och Benhammar. Båda dessa frälsemän tillhörde svenska släkter med nära anknytning till Vadstena.

Av Axel Pedersens söner blev riksrådet Tyge Axelsen Brahe till Tosterup och Vittskövle genom äktenskapet med Sophie Jørgensdatter Rud (d. 1555) sväger med abbedissan Elsebe Jørgensdatter Rud i Mariager. I dennas efterlämnade brevsamling – bl.a. med några brev ställda till fru Sophie – förmedlas en sällsynt god inblick i de vardagliga förhållandena i klostret.¹⁰ Tyge Axelsen erlade 1509 9/6 till Maribo kloster ingiften för den ovan nämnda systerdottern Agnete Eriksdatter Urup.

Genom sitt äktenskap med Sophie Holgersdatter Rosencrantz blev Tyges broder, riksrådet Axel Axelsen till Krageholm – liksom svågern Eskil Gøye i dennes första äktenskap – ingift i den jylländska släktgrenen av ätten Rosencrantz,

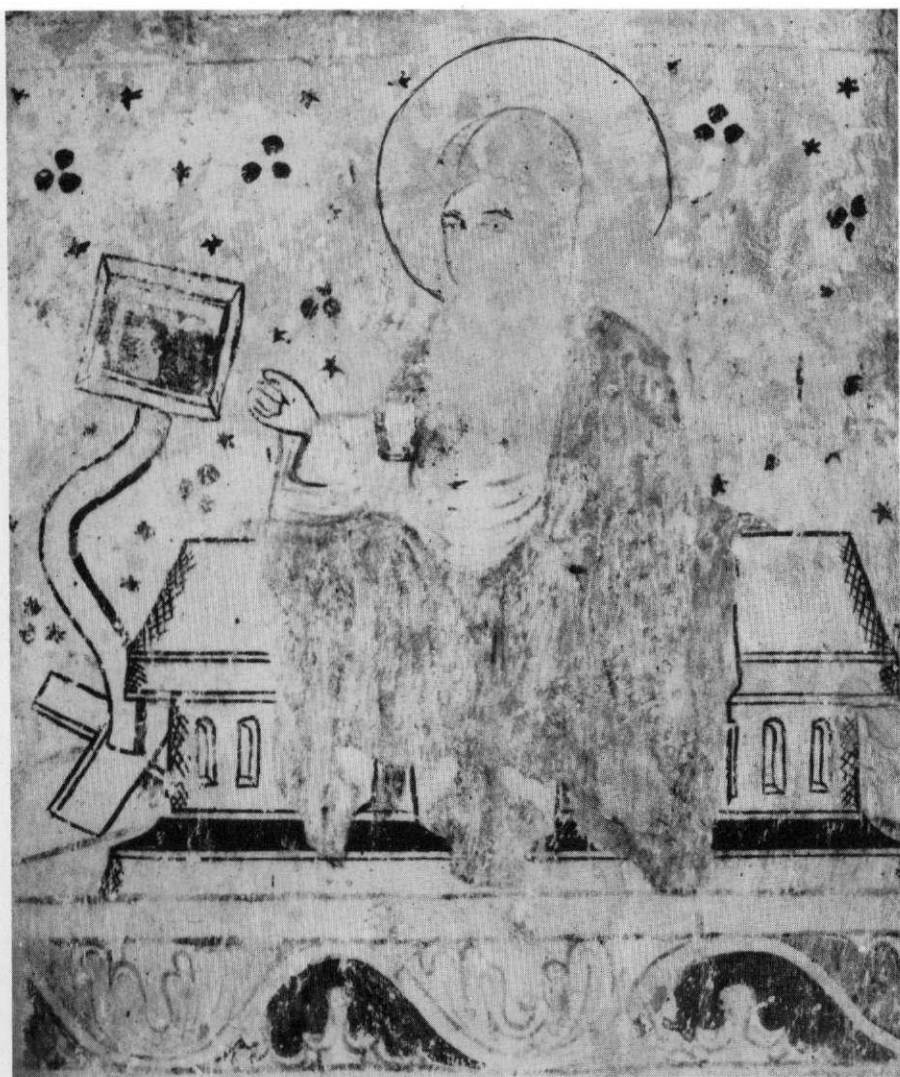

Fig. 1. Sittande Birgitta vid bokstol. Kalkmålning från omkr. 1475 i Tosterups kyrka.
(Foto: Borrbymuseet, C. F. Ohlsson.)

Mariager klostrets främsta befrämjare.

Den tredje brodern, riddaren Åge (Ofve) Axelsen till Tostrup (Lolland), hade godstransaktioner med Maribo kloster, vilka dock endast dunkelt kan skönjas.^{10a}

Av kungabrev 1558 3/5 framgår att Maribo till den braheska släktkretsen pantsatt 13 gårdar av sitt gods i Skåne och att

Holger Tønnesen Viffert får tillåtelse att inlösa pantgodset. Om så skett är oklart. Enligt kungligt brev av 1567 18/3 uppmanas abbedissan i Maribo att låta riksrådet Otte [Tygesen] Brahe (d. 1571) på Knustorp få de 12 gårdar i förläning, som [det 5/3 s.å. avlidna] riksrådet Lave [Axelsen] Brahe på Krageholm tidigare innehaft. Arrendeavgiften skulle vara oföränd-

Fig. 2. Birgitta som pilgrim stående framför Jerusalems stadsport. Kalkmålning från början av 1500-talet i Bollerups medeltidsborg. Den förbisedda bilden har aldrig tidigare varit publicerad.
(Foto: Borby fotoatelier, C. F. Ohlsson.)

rad.¹¹ Kontakten med Maribo har således åtminstone på det ekonomiska området fortsatt ända in på senare delen av 1500-talet.

Typiskt nog har denna Birgittaälskande släktkrets en Birgittabild (kalkmålning) i sin sockenkyrka, Tosterup.

De birgittinska traditioner, som genom

Fig. 3. Stående Birgitta med bok. Flygelbild (trä) i ett från 1400-talets senare hälft stammande Mariaaltare i S:t Olofs kyrka. (Foto: Borrbys fotoateljé, C. F. Ohlsson.)

Mette Jensdatter Due knutits mellan Gyllebo och Maribo, levde vidare genom hennes släkting, väpnaren Laurens Follertsen Knob (belagd ännu 1510). Hans insats gäller dock Vadstena. Vid nu okänd tidpunkt stiftar han prebendet »Magdalene», vars rika avkastning vittnar om en insats av betydande donationsmedel.¹²

Ett av Birgittavördnad överflödande rikt material med lokal anknytning framhäver ytterligare bilden av sydöstra Skåne som den kanske intressantaste »birgittinska bygden» i provinsen.

Urkunder av 1407 6/7 och 1441 u.d. visar, att premonstratenserklostret i Tommarp upprätthöll broderskapsförbindelser med munkkonventet i Vadstena. Tommarpsmunkarna bar ansvaret för gudstjänstlivet och själasorgen i de 9 av klostret annekterade kyrkorna i bygden. Klostret var också bygdens prästutbildningsanstalt. Sekulära präster i Albo och Ingelstads härader kallas stundom att tjänstgöra som sigillanter för viktiga klosterbrev. Detta vittnar om intima förbindelser även med det sekulära prästerska-

pet, vilket synbarligen räknade klostret som sitt andliga hem. Det 1489 14/10 belagda prästgillet i Tommarp bör för de båda kategorierna präster ha varit en gemensam organisation, vilken genom prästmunkarnas broderskap med Vadstena blivit påverkad av de birgittinska fromhetsidealen.

Också prästerskapet i grannhäradet Ingelstad hade ett prästgille. 1477 19/5 och 1478 6/7 nämnes Oluf Esbernson som sockenpräst i Ingelstorp. Även om socknen redan under medeltiden hade Valleberga som annex, kan det synas märkligt, att han håller sig med kapellan. Detta förhållande är ett av flera andra i förf:s argumentering för att sockenprästen Oluf Esbernson är identisk med den samtida lundakaniken Oluf Esbernson. Den sistnämnde gjorde sig känd för birgittinska aktiviteter. I sitt testamente av 1505 9/5 ihågkommer han alla vikarierna i det till Birgitta helgade Stora prästgillet i Lund samt Birgittas hus i Rom. Hans årliga minnesgudstjänst firas framför Stora prästgillet altare i domkyrkan. Han har även urkundsmässigt belagda förbindelser med det likaledes till Birgitta helgade Lilla prästgillet i stiftsstadens samt detta gilles kyrka, S:t Nicolai. Men i testamentet betänker denne starkt Birgittapåverkade kanik varje enskild prästbroder och tjänare i Ingelstads härads prästgille. Han bör ha kunnat inspirera dessa prästkolleger till studium av birgittinsk fromhet.

I birgittinsk miljö uppträder även några till namnet kända präster i sydöstra Skåne. Keld Persen presenterar sig 1510 18/6 som vikarie till S:ta Birgittas kapell i Ystad i sitt gåvobrev till ärkebiskop Børge Gunnersens gudstjänststiftelse i Lund. Johannes Svenonis hade varit sockenpräst i Ystad, när han 1486 27/8 invigdes som prästmunk i Vadstena. Redan före klos-

tergivningen hade han gjort sig känd som aktiv avskrivare och författare av predikningar och kan då ha konfronterats med den birgittinska fromheten. Man måste förutsätta en stark övertygelse hos honom om den birgittinska fromhetens företräden, när han utbyter en vävlönad prästbefattning i den då ganska betydande staden Ystad mot en oavlönad tjänst som klosterbroder i Vadstena. Med honom brevväxlar den i Ystad verkande prästen Ingvar, vilken före 1489 19/10 varit kapellan hos den ovan nämnde, för sina birgittinska kontakter kände riddaren Axel Pedersen Brahe på Tosterup och Krageholm.¹³ Genom dessa notiser framstår det senmedeltida Ystad som en betydelsefull kraftcentral i sydöstra Skåne för den birgittinska fromhetsriktningen. Här kan tilläggas att en eljest okänd Hans Kock 1474 u.d. skänker Maribo en gård i Ystad.¹⁴

Men ytterligare prästnotiser kan införas. 1521 6/2 har föreståndaren för Stora prästgillet i Lund, Johannes de Ingelstorp, avlidit. Av namnet att döma härstammade han från Ingelstorps socken och kan sålunda genom sin tjänstgöring i detta Birgittagille ha haft möjligheten att fortsätta det av kaniken-sockenprästen Oluf Esbernson påbörjade arbetet att bland prästkolleger, släktingar och vänner i sydöstra Skåne uppmuntra till fördjupade kontakter med Birgittafromheten. De till namnet okända sockenprästerna i Spjutstorp har haft ständiga, nära kontakter av detta slag. Sockenkyrkan var – troligen efter en brand – helgad till S:ta Birgitta, den enda nu belagda Birgittakyrkan i det medeltida Danmark.¹⁵ Birgittadagarna måste här ha firats som speciella kyrkhelger, vilka kan ha samlat pilgrimer i mängd. I närheten av kyrkan låg S:ta Birgittas källa, den enda nu dokumenterade i Skåne. Namnet utbyttes senare mot »Skittékälla». Man kan

därav draga slutsatsen, att vidskepelsen med källbrickning etc. varit så stor, att evangeliska präster – här som på flera ställen i Danmark – tvingats förvandla källan till en kyrklig latrin. I samband med kyrkbesöken blev det sed att här »göra sina behov», synbarligen med prästens välsignelse.

Icke mindre än tre bilder av Birgitta är nu kända i sydöstra Skåne. I kalkmålning möter hon sålunda vid sin bokstol i Tosterups kyrka (Fig. 1) och i Bollerups borg som pilgrim i det heliga landet (Fig. 2). En träskulptur av Birgitta förekommer i ett Mariaskåp i S:t Olofs kyrka (Fig. 3). Placeringen är i högsta grad birgittinsk. Hon står med sin bok vid Jungfru Marias »hjärtesida».

Som birgittinska »monument» och »Birgittaminnen» är alltså att anteckna Birgittakapellet i Ystad, Birgittakyrkan och Birgittakällan i Spjutstorp samt de tre nämnda Birgittabilderna.

I mirakelberättelserna kring Katarina av Vadstena ingår en gripande relation om fru Katherine från Ö. Ingelstads by. Hennes lilla dotter har drunknat i en djup brunn, och liket har svårt skadats av en nedfallen sten. Dagen efter för hon liket till kyrkan i Lunkende för att anropa S:t Olof om hjälp. Trenne andra små barn återför helgonet till livet, men för fru Katherine ges ingen hjälp. En franciskanermunk från Jönköping uppmanar henne att anropa sin namne, Katarina av Vadstena. Barnet vaknar åter till liv. Mor och dotter vallfärdar sedan till Vadstena för att frambara sin tacksamhet för den förunderliga hjälpen.¹⁶ Syftet med mirakelberättelsen bör ha varit att visa, hur mycket mäktigare helgonet i Vadstena var än den gamle helgonkungen.

5. Gärds och Villands härader

För Gärds härad spelar premonstratenserklostret Vä-Bäckaskog samma roll som Tommarps kloster för sydöstra Skåne. Det var bygdens andliga centralpunkt och prästutbildningsanstalt. Några socknar var genom annexion direkt underlagda klostret.

I papperskodexen Cod. Ups. C 56, 4:o finns en anteckning, att den tillhört Gärds härads prästgille. Den anses ha tillkommit i Bäckaskogs kloster omkr. 1450–1460. Handskriften innehåller en dansk översättning av en svensk medeltidspostilla. Med undantag för ett avsnitt om fem predikningar, som föreligger på danskt ö-mål med vissa skånska inskott och möjligen förts i pennan av en birgittinermunk från Maribo, har översättningen förlänats skånsk, enkannerligen nordostskånsk språkform. Postillans birgittinska påverkan är omisskännlig. Den kommer till uttryck i det typiska »birgittinerspråket» och de många citaten ur Birgittas Uppenbarelser.

Gärds härads präster, som räknade Bäckaskogs kloster som sitt andliga hem, har sålunda liksom kollegerna i Tommarp haft möjlighet att konfronteras med birgittinskt fromhetsliv. Möjligen har kodexen anskaffats för att prästgillet medlemmar – på samma sätt som medlemmarna i Stora prästgillet i Lund – skulle använda den under högläsningen vid gillet måltider.

Bland mirakelberättelserna, som insamlades inför Birgittas kanonisering, omnämnes tvenne kvinnor från Åhus på pilgrimsfärd till Vadstena. En beryktad rövare försätter dem i livsfara. De anropar Birgitta och får helgonets hjälp.¹

Liksom i sydöstra Skåne är frälseätternas insats beträffande Birgittakulten betydande. Väpnaren Erik Jensen Urup till

Ugerup och hans maka, Margarethe Axelsdatter Brahe, hade avlidit omkr. år 1505. Deras föräldralösa dotter, Agnete Eriksdatter Urup, upptogs som nunna i Maribo. Hennes morbror, Tyge Axelsen Brahe till Tosterup och Vittskövle, erlade 1509 9/6 ingiften för henne. Agnetes morfars syster, Anne Pedersdatter Brahe till Vittskövle, gav 1491 u.d. gods i S. Villie till Maribo.²

Den Thott-Trolleska släktkretsens domäner i Gärds och Villands härader var betydande och dess förbindelser med Vadstena mångskiftande. En mängd urkundsnotiser visar, hur man färdades dit för egendomsaffärer, till politiska möten, bröllop och begravingar. Släktkoren var belägna i klosterkyrkan, och här förrättades anniversarier och själamässor. En passus i den i Sverige verksamme adelsmannen Erik Axelsen Thotts brev 1455 12/6 till en svåger kunde lika gärna ha skrivits av någon av de i Nordostskåne bosatta släktingarna. Brevmottagaren bör »med maka jämte flera adelsfolk företaga [den sedvanliga] pilgrimsfärden till Vadstena».³

Också de i Gualöv besuttna Billarna, Krognosarna på Karsholm och Braharna på Vittskövle samt medlemmarna av släkten Galen på Araslöv bör här omnämnas.

6. Göinge härader

För Östra och Västra Göinge härader föreligger ett antal notiser, som visar att den birgittinska fromhetsriktningen är känd i bygden. De viktigaste har anknytning till den föga kända ätten Hegle. Ett av beläggen är f.ö. av mycket tidigt datum.

Enligt Vadstenadiariet inviges *Christina Pætharsdottir* 1407 6/11 till nunna och kallas då »en adlig och mäktig fru från

Danmark» (*nobilis et magna domina de Dacia*). I notisen rörande hennes begraving 1416 10/5 förekommer samma uttryck: »syster *Christina Pethars Hæcla dotter nobilis et magna domina de Dacia*. Hon förde många ägodelar med sig till klostret, levde mycket strängt efter regeln och avsmnade i Herren». Om hennes ingift och andra gåvor är ingenting känt. Näst »Katarina av Halland» är hon den äldsta kända Vadstenanunna av dansk börd. Om hennes tidiga anknytning till Vadstena vittnar ytterligare en notis i Diariet. 1411 9/8 vigdes till nunna »en flicka (*puella*) vid namn Botild, som var född på Sjælland och som den ädla frun fru (*nobilis domina domina*) *Christina Pætharsdottir* hade uppfostrat,¹ vilken 4 år tidigare blev intagen och vigd, såsom synes under år 1407».

Under 1447 2/4 meddelar Diariet, att biskopen i Linköping vigde fru Bente från Skåne till klostersyster inom klausuren (*dominam Benedictam de Skania in sororem ad intra*). Dödsnotisen under 1477 15/10 är kortfattad: avled syster Bente Eskilsdatter (*obiit soror Benedicta Eskils dotter*).

Enligt känt urkundsmaterial skriver sig väpnaren Peder Ågesen [Hegle] 1440 14/2 till Olinge i Gryts sn och uppträder 1446 16/1 som riddare. I förstnämnda urkund tjänstgör väpnaren Eskil Ågesen [Hegle] till Vanås såsom sigillant. Synbarligen är Peder och Eskil bröder.² Ett brev av 1455 27/4 visar, att nunnan Bente Eskilsdatter är dotter till Eskil Ågesen. Han ger då gården Lärby (Lärby sn av Vartofta hd i Västergötland) till Vadstena kloster. Gården har han ärvt efter sin avlidna dotterdotter, jungfru Eline Jönsdatter. Elines till namnet okända moder nämnes icke i brevet och bör vid tiden för brevet utfärdande ännu vara i livet. Gården skänkes

Fig. 4. Stående Birgitta med skrivdon. Kalkmålning från 1400-talets mitt i Brönnestads kyrka.
(Efter foto i LUHM.)

nu dels för Elines och hennes avlidne faders, Jönis Skulassons, sjäларыkt, dels som tillökning av proventet och underhållet för brevskrivarens dotter, »syster Bengta Eskilsdotter». Brevet sigilleras av brevskrivarens son, Jep Hegle, och svärson, riddaren Olof Nilsson [Skanke], gift

med dottern Elise Eskilsdatter. En annan dotter, Anne Eskilsdatter till Vanås, godkänner 1465 2/12 faderns ovannämnda godsgåva av 1455 till klostret.

Det hade legat nära till hands att räkna den 1407 6/11 i Vadstena intagna nunnan *Christina Pætharsdottir* resp. *Christina*

Pethars Hæcla dotter som dotter till Peder Ågesen på Olinge samt nunnorna Kristine och Bente som kusiner. Så kan dock knappast vara förhållandet. Eftersom Peder Ågesen är väpnare 1440 och riddare 1446, kan han knappast redan 1407 ha en vuxen dotter, vars förnämliga ställning så starkt betonas i Diariet. »Pethar Hækle» och Peder Ågesen kan icke vara identiska. Den förstnämnde bör vara farfar eller annan äldre släkting till herr Peder.

Eskil Ågesens son, Jep Eskilsen till Vanås, har en svägerska, Margrethe Mogensdatter Glob, som är nunna i Mariager kloster. 1465 u.d. skötar han tillsammans med sin släkting, riddaren Morthen Krabbe till Bustrup, en gård i Gudum sn i Jylland till klostret för hennes uppehälle.³

Ännu en notis rörande släkten Hegle och Vadstena är här aktuell. Men icke heller i detta fall kan de agerande exakt insättas i sitt släktsammanhang. Märta Nilsson (kluven sköld) skänker 1472 12/6 till sin son, Axel Pedersen [Hegle] (tre strömmar), sitt kor i Vadstena kloster som tack för att han å hennes vägnar gjort pilgrimsfärder till »Warfrustadh» och till »det heliga blodet» i Wilsnack.⁴ Här avses det utan dedikationshelgon upptagna prebendet nr 30 i »listan över prebendestiftelser» i Vadstena.

Eskil Ågesen Hegles ovannämnda dotter, Elise Eskilsdatter, var gift med riddaren Olof Nilsson av den norska släkten Skanke. Deras dotter, Magdalene Olufsdatter Skanke, skrev sig till Vanås. Hon ingick gifte med riddaren Niels Pedersen Brahe (var död 1487) till Vittskövle och Bjärsjölagård. Genom henne kom Vanås i Braharnas ägo.

Ytterligare några »Birgittaminnen» från Göinge kan här antecknas.

Vid restaureringen av Brönnestads kyrka 1980 blottlades i kalkmålningarna

från 1400-talets mitt en unik bild av Birgitta (Fig. 4).⁵

1563 8/9 håller Anne Eriksdatter Hardenberg, änka efter Knud Ebbesen Ulfeld till Kogsbølle (= nuv. Holkenhavn), skifte med sina barn.⁶ Först i godsförteckningen har placerats »Birgittas gård, liggande i Skåne i Göinge hd». Den har alltså utgjort en viktig del av den västansunds boende adelsdamens egendom. Gårdens funktion är okänd. Eftersom övriga kända Birgittastiftelser icke enligt känt urkundsmaterial har ägt gods i Göinge, kan det vara fråga om en birgittinsk altarstiftelse i Göinge.

En av mirakelberättelserna till Birgittas kanonisationsprocess handlar om Kirstine från Havraljunga i Vittsjö socken, som med hjälp av en grannkvinna bar sin lame och stumme son till Vadstena och erhöll förväntad hjälp.⁷

7. Nordvästra Skåne

För nordvästra Skåne kan en absolut unik uppgift noteras beträffande ämnet »Skåne och Birgitta». Förf. har utifrån ett omfattande urkundsmaterial kunnat påvisa, att Birgitta Birgersdotter i sällskap med sin make, riddaren och riksrådet Ulf Gudmarsson, under flera sommarmånader såväl 1340 som 1343 vistats i Helsingborg.¹ Besöken har skett i samband med förhandlingarna mellan konung Magnus Eriksson av Sverige och konung Valdemar Atterdag av Danmark om den för båda rikena viktiga Skånelandsfrågan.²

Från Helsingborg kan ytterligare ett belägg med birgittinsk anknytning noteras. Den unge Jørgen Olufsen Gøye är i tjänst hos lensmannen Johan Pedersen Oxe på Helsingborg. På sitt dödsläger skriver Jørgen 1474 14/6 sitt testamente. Bl.a. betän-

ker han Maribo kloster med »4 pund korn, som ligger i Tordropp». Som motprestation utber han sig av klostret en årsmässa och en begängelse.³

Inom nordvästra Skåne med dess 6 häradar (Bjäre, N. Åsbo, S. Åsbo, Luggude, Rönneberg och Harjager) har ytterligare endast fem notiser med anknytning till birgittinskt fromhetsliv påträffats i urkundsmaterialet. Klostren i såväl Vadstena som Mariager och Maribo aktualiseras.

Peder Mattisen Saxtrup i Halmstad (Luggude hd) erkänner i brev av 1433 28/10, att han är skyldig Elne Mogensdatter, Eskil Clemensens änka, sex lödiga mark. Han förbinder sig att av skulden först utbetala en lödig mark till Vadstena kloster.⁴

Christopher Ovesen Saxtrup skötar 1475 u.d. och 1476 u.d. en gård i vardera Tarstad (Tirups sn) och Stolparp (båda i Rönnebergs hd) till Mariager kloster.⁵

Riddaren Hindrik Hartvigsen Krummedige (d. 1530) till Ellinge får 1520 av svågern Knud Jørgensen Rud till Vedbygård underrättelse om att dennes broder, Mikkell Rud, dött av pest i Sverige. I sitt testamente hade Mikkell utvalt sitt gravställe i Mariager kloster. Herr Hindrik anmodas att komma till begravningen.⁶ – Hindrik Krummedige var som ovan anförts en betydande medlem av Stora prästgillet i Lund och tillerkändes i samband med godsbytet 1523 13/7 för sig och sina närmaste anförvanter en mässa vid gillesaltaret varje måndag till evig tid.

Riksmarsken Tyge Mogensen Krabbe (d. 1541) till Vegeholm (S. Åsbo hd) ingår 1527 u.d. mageskifte med sin hustrus faster, abbedissan Karine Eriksdatter Rosencrantz i Mariager kloster.⁷

Även riddaren Hans Jepsen Skovgaard (d. 1564) till Vrams Gunnarstorp tillhörde Stora prästgillet i Lund. Tillsammans med

sin maka, Elsebe Axelsdatter Brahe, besökte han 1545 Maribo kloster. De ärvde då »Anne Brahes bönbok». Ända till i maj 1558 har han två gårdar i pant av klostret.⁸

8. Onsjö, Frosta och Färs härader

De inre delarna av Skåne utgöres av Onsjö, Frosta och Färs härader. Endast tre birgittinska belägg har påträffats, ett rörande Maribo och ett Mariager.

1481 25/5 utfärdar Maribo kloster indulgensbrev för nunnorna i Bosjö kloster, vilka göres delaktiga av all den gudomliga nåd, som flödar genom birgittinernunnornas gudstjänster och fromma övningar.¹ En motsvarande åtgärd bör ha vidtagits av nunnorna i Bosjö visavi Maribo.

Else Holgersdatter Krognos, dotter till riddaren Holger Gregersen Krognos på Heireholm (Färs hd), erkänner 1425 u.d., att hon till Mariager birgittinerkloster upplåtit den pant och rättighet hon hade i en gård i Glenstrup sn i Jylland.²

En intressant litania från Holmby kyrka (1552) innehåller Birgittas namn.³

Liturgiskt material

Det senmedeltida liturgiska materialet för Lunds stift utgör en säker värdeämätare på den birgittinska fromhetens ställning i Skåne. Som regel firas Birgitta med officium och mässa på kanonisationsdagen den 7 oktober. Birgittafestens höga anseende markeras av att festgraden är *duplex* och att namnet återgivits med röd färg.¹

Den höga festgraden accentueras också av att Birgittamässan i det 1517 tryckta missalet har *Gaudeamus* med sekvensen *Surgit mundi vergente*. I de svenska missalena har helt naturligt upptagits ett antal helgon, som i livstiden verkat i Sverige. Av intresse är att konstatera att av dem

var det endast Birgitta och Erik (nationalhelgonen), som vann insteg i Missale Lundense.²

Enligt det otryckta Breviarium Lundense, som av förf. omdaterats från 1477 till 1474,³ och det tryckta från 1517 sjöngs vid medeltidens slut *Birgitte matris inclite*.

Hela Lunds stifts prästerskap har sålunda under senmedeltiden genom det liturgiska materialet varit väl förtroget med Birgittakulten. Detta har helt naturligt varit av stor betydelse för de tongivande samhällsklassernas fromhetsliv.

*

Vid mitten av 1400-talet fick skåningarna för en kort tid sitt eget birgittinerkloster i Börringe. Varken det befintliga klostergodset (övertaget från ett äldre benediktinerkloster på platsen) eller tillströmningen av nyinträdande noviser torde ha varit tillräckligt för att bygga upp och vidmakthålla ett birgittinskt dubbelkloster av sedvanlig omfattning. Det skånska frälset fortsatte att räkna Maribo som naturlig mottagare av nya inträdare till klosterkonventen, även om unionsstriderna stundom skapade tillfälligt hinder för dessa förbindelser. 1506 2/6 befinner sig sålunda drottning Christine i Maribo och måste anmoda sin son Christiern, utvald konung av Danmark, att hjälpa Vadstenamunken Petrus Ingemari på hans resa genom Skåne till Vadstena.¹ Men trots skåningarnas anknytning till Maribo – i viss utsträckning även till Mariager – kom Vadstena att utöva det största inflytandet och förblev medeltiden ut den speciella mötesplatsen för det skånska frälset.

*

Den danska historikern Ellen Jørgensen hävdar i sin gradualavhandling »Helgendyrkelsen i Danmark» en mycket

negativ inställning till frågan om Birgittas betydelse för det medeltida Danmark.² Efter att endast ha kunnat redovisa ett fåtal birgittinska nedslag resolverar hon, att »iøvrigt betød St. Birgitta ikke meget for de danske, en Kultus ud over Landet fik hun ikke».

I tidigare publicerade utredningar om Birgittagillen samt birgittinska kapell- och altarstiftelser i det medeltida Danmark har förf. kunnat påvisa, hur felaktigt Jørgensens omdöme är. Genom en likaledes av förf. utarbetad undersökning om personnamnet Birgittas genomslagskraft (med de kronologiskt ordnade namnen uppdelade på geografiska områden och stånd) faller också sanningshalten i hennes konstaterande, att »den ny Helgeninde øvede ingen Indflydelse paa Navneskik i Danmark».

Detsamma gäller om man studerar birgittinerkulturen inom avgränsade geografiska områden. För den, som är väl insatt i de medeltida danska frälseätterna, utgör sålunda läsningen av de till synes torra Maribo- och Mariagerregistraturen en intressant läsning. Man finner, hur ett oändligt antal trådar löper mellan klostren och frälsegårdarna. Förf:s här publicerade utredning om birgittinerkulturen i Skåne visar en likartad bild, även om avståndet till dessa kloster är stort och förbindelserna med Vadstena även är många och mångskiftande.³

Att enbart utifrån här presenterade utredning söka teckna det birgittinska fromhetslivet i medeltida skånska bygder kan vara förhastat. Det får anstå, tills samtliga specialundersökningar om »Birgitta och det medeltida Danmark» föreligger och ger tillräcklig översyn. Såsom särskilt betydelsefullt kan dock i detta sammanhang pekas på de många skånska, birgittinskt färgade prästgillena med deras möjlighet

att utgöra en kraftcentral i sin bygd och hålla skyddspatronens minne levande.

Såsom redan inledningsvis påpekades aktualiseras däremot nu en annan viktig uppgift, nämligen att undersöka, om här föreliggande material – förutom att ge en samlad bild av birgittinerkulturen i Skåne – kan utgöra en ny infallsvinkel vid studiet av tvenne redan tidigare ofta omskrivna spörsmål. Varför är kalkmålningssviterna med de tre nordiska helgonkungarna samt den s.k. »Vittskövleskolans» bildframställningar så gott som helt koncentrerade till kyrkor i östra Skåne?

Problemen behandlas i kommande uppsatser.

Källor och litteratur

Utredningen bygger på det medeltida nordiska urkundsmaterial, som förf. sedan mitten av 1940-talet excerperat. Utöver originalbrev, avskriftssamlingar, diplomatarier och regestverk har även genomgått Diplomatariekommitténs omfattande excerptsamling i Sv. RA. Notapparaten skulle bli oändligt lång, om källorna för samtliga noter även i de tryckta diplomatierna och regestverken skulle redovisas. Eftersom fullständigt urkundsdatum anges, torde det vara lätt att återfinna dessa brev i Repertoriet (tvenne serier), Dipl. Dan. och DRB. De jämförelsevis få brevtexterna i APD, LÄU och Sv. Dipl. redovisas däremot. Detta gäller också samtliga använda register i Mariboregistraturet (ÆA III s. 251 ff) och Mariagerregistraturet (ÆA V:1 s. 643 ff), eftersom de endast är försedda med årtal och icke är förtecknade i kronologisk ordning.

För att ytterligare nedbringa notapparatens omfång hänvisas en gång för alla till de specialundersökningar (med noggranna kalluppgifter) förf. tidigare publicerat inom här aktuella ämnesområden. Det gäller:

Birgittagillen, publicerade i Wallin 1974: Stora prästgillet i Lund s. 104 ff och Lilla prästgillet där s. 125 ff, prästgillena i Gälds hd s. 129 ff, Tommarp s. 132 ff och Ingelstads hd s. 134 ff samt prästgillet i Malmö s. 127 ff och Repvindarlaget där s. 139 ff.

Kapell- och altarestiftelser, publicerade dels i Wallin 1961: Ystad s. 3 ff, dels i Wallin 1976 b: prosten Folkvins i Lunds domkyrka s. 25 f och Barbara Thorkildatter Brahes sammastädes s. 39 f, Mette Jensdatter

Dues i Maribo kloster s. 29 f, Birgittaaltaret i Böringe s. 35 f, Johan Pedersen Oxes i Roskilde domkyrka s. 41, Birgittakapellet i Ystad s. 46 ff, Birgittaaltaret i Malmö S:t Petri s. 48, i Göinge (?) s. 49 f samt ärkebiskop Børge Gunnersens gudstjänststiftelse i Lunds domkyrkas krypta s. 51.

Birgitta- och Katarina-mirakler, publicerade i Wallin 1980 b: Ö. Ingelstad s. 13 ff; i Wallin 1986: Havraljunga s. 23 ff och Wallin 1987 s. 97 f.

Av Birgitta påverkade adelssläkter i sydöstra Skåne: Wallin 1961 och 1986–1987: Släkterna Bing, Brahe, Due, Grim, Gøye och Thott.

Medlemmar av frälset i övrigt: DAA och DBL.

Klosterfolket i Vadstena: Silfverstolpe 1898, Diar. Vaz., VKM och Wallin 1972.

Noter

Inledningen

¹ Se Wallin 1974 s. 143 och Wallin 1976 b s. 64. Sedan detta skrevs har förf. kunnat belägga ytterligare ett danskt Birgittakapell. En förteckning u.d. [1513–1523] över »De rige Bønder i Nordsjælland» upptager för »Nørre Herløffwe soghen» bl.a. »Per Hemnyngssen i sancte Berette kapell». (DM V:2 s. 41). Här avses alltså ett friliggande landsbygdskapell i Nørre Herlev vid Hillerød på Nordsjælland.

² Wallin 1974 s. 143 och 148.

Ärkebiskoparnas Lund

¹ APD nr 5165; Collijn 1924–1931 s. 61 f och 573; Höjer s. 103.

² Dipl. Langebek; Suhm XIV s. 44.

³ Diar. Vaz. s. 132, 136 och 172; VKM s. 79, 88 och 177; Örnghjalm IX s. 1239; Silfverstolpes avskriftssamling s. 32 och 51; Sv. Dipl. nr 1931.

⁴ Avskr. i C 46 fol. 88 v och A 19 fol. 125 r; Celse s. 165 nr 11; Höjer s. 149.

⁵ Örnghjalm IX s. 1239.

⁶ SMR s. 314 nr 991. Se även A 21 fol. 67 v.

⁷ Orig. på perg. i Sv. RA.

⁸ APD nr 1243; Sv. Dipl. nr 2443.

⁹ Sv. Dipl. nr 1931.

¹⁰ ADP nr 5172; Friedlaender s. 106.

¹¹ Odat. avskr. i Palmskiöld s. 517 nr 108.

¹² Avskr. i C 6 fol. 88 r–v; Rasmussen s. 63 f; Höjer s. 262.

¹³ LÄU III s. 93 ff nr 97; Höjer s. 264.

¹⁴ ÆA III s. 288 nr A: 482.

¹⁵ Dipl. Norv. VI s. 485 f nr 456.

¹⁶ Dipl. Kbhvn IV s. 94 nr 108.

¹⁷ LÄU III s. 385 nr 378.

¹⁸ Losman s. 20.

¹⁹ A 20 fol. 168 v och 312 r-v; A 21 fol. 87 v-88 r, 92 r och 116 r; Silfverstolpes avskriftssamling s. 99 nr 21; Sv. Dipl. nr 2412-2414, 2426 och 2528.

²⁰ Nyrop I s. 514 ff nr 81.

²¹ LÄU III s. 390 nr 385.

²² LÄU VI s. 173 nr 191.

²³ DM I: 6 s. 265.

²⁴ SRD VIII s. 446 ff; Hylander s. 23. Den s.k. birgittarelik (ett höger armbågsben), som nu förvaras i LUHM, har under 1800-talets förra hälft kommit från Birgittas relikskrin i Vadstena. Se Fürst s. 5 f.

²⁵ Rydbeck s. 110 f (fig. 70: 1); Brandel s. 110 nr 82; Rosén s. 278 ff; af Ugglas s. 81 not 31.

Handelsstaden Malmö

¹ ÆA III s. 258 nr A: 40; s. 273 f nr A: 263 och 264; s. 277 nr A: 315; s. 282 nr A: 381 och s. 284 nr A: 419 och 420.

² ÆA III s. 273 nr A: 257.

³ ÆA III s. 277 nr A: 315.

⁴ ÆA III s. 294 nr A: 555; LÄU V s. 166 f nr 203.

⁵ LÄU V s. 222 nr 272 och VI s. 333 nr 388.

⁶ ÆA III s. 300 nr A: 662.

⁷ Jørgensen 1912-1913 s. 54 not 1; Nyrop I s. 479.

Södra Skåne

¹ ÆA III s. 283 nr A: 404, s. 288 nr A: 470 och s. 300 nr A: 661; Kanc. Brevb. 1621-1623 s. 750.

² A Catalogue of Wall-Paintings II s. 142.

³ I sin bok om den medeltida borgen i Skanör behandlar Otto Rydbeck (s. 110 f) bl.a. kyrkliga kontrollmärken och avbildar (fig. 70: 1) det i Lunds domkyrka påträffade pilgrimsmärket. Synbarligen har en missuppfattning ägt rum i så måtto, att man räknat med att ett liknande märke hittats under utgrävningarna av borgen i Skanör.

⁴ Collijn 1942-1946 s. 177 f.

Sydöstra Skåne

¹ Wallin 1986-1987 s. 19.

^{1a} VKJ s. 5.

² ÆA III s. 264 nr A: 124.

³ Erslev s. 211: 5 och 211: 7 nr 91.

⁴ Wallin 1986-1987 s. 31.

^{4a} ÆA III s. 262 nr A: 95; s. 269 nr A: 195; s. 272 nr A: 244; s. 275 nr A: 285; s. 286 nr A: 451 samt (de båda breven av 1452/28/8) orig. på perg. i Da.RA. - Se även dok. av 1467 u.d. (ÆA III s. 257 nr A: 32) och 1479 3/6 (Rasmussen s. 99).

⁵ ÆA III s. 267 nr A: 176 och 177; s. 270 nr A: 218; s. 274 nr A: 275; s. 277 nr A: 314; s. 283 nr A: 404-406.

⁶ ÆA III s. 291 nr A: 522.

⁷ ÆA III s. 288 nr A: 470.

⁸ Middelalderens danske Bønnebøger I s. XXXI ff och II s. 1 ff.

⁹ ÆA III s. 284 nr A: 418 och s. 305 nr A: 742; Ny kgl. Saml. 2091, 4:o; DM IV: 1 s. 200; Rasmussen s. 151 f; Barner-Heise II s. 16; Kirkehist. Saml. IV: 3 s. 571 nr 9.

¹⁰ DM I: 6 s. 270 ff.

^{10a} Rep. (Ser. I) nr 7926 och 7945; (Ser. II) nr 7356 och 12780-12782.

¹¹ Kanc. Brevb. 1556-1560 s. 177 f och 1566-1570 s. 161.

¹² Lindblom s. 74, 232 och 237.

¹³ Wallin 1972.

¹⁴ ÆA III s. 271 nr A: 222.

¹⁵ Wallin 1961 s. 37 och Wallin 1976 b s. 19.

¹⁶ Lundén 1950 a s. 144 f och Lundén 1950 b s. 57; Wallin 1980 b s. 13 ff.

Gårds och Villands härader

¹ Collijn 1924-1931 s. 126 f.

² Orig. på papper i Da.RA.; Rasmussen s. 112.

³ ÆA III s. 272 nr A: 240. Se härtill ÆA III s. 288 nr A: 470. Såväl person- som godsnamn är likalydande. Men regesten A: 470 bör gälla nunnan Anne Axelsdatter från Tosterup, som intogs i Maribo och avancerade till priorinna. Regesten A: 240 åsyftar en vanlig godsdonation och bör avse fastern, Anne Pedersdatter i Vittskövle. Jfr DAA 1950: II s. 9.

⁴ Orig. på papper i Sv. RA.

Göinge

¹ Enligt Glossarium till medeltidslatinnet i Sverige (vol. I s. 340) kan *domina* bl.a. betyda »fru» i betydelsen »nunna» samt »fru» i betydelsen »dam av hög börd, särskilt hustru till konung, hertig, jarl, riddare, rådman». I sistnämnda fall hänvisas till Vadstenadiariets notis av 1407 12/11 om »Domina Katarina Knwtsdottir», S:ta Birgittas dotterdotter.

² Jan Raneke (Bd I s. 175) publicerar en släkttavla över bröderna Peder och Eskil Ågesen jämte 2 (Anne och Elise) av den sistnämndes döttrar. De båda nunnorna Kirstine och Bente Hegle upptages icke.

³ ÆA V: 1 s. 702 nr Y: 1 och 3.

⁴ Lars Eriksson Sparres kopiebok 3 (sign. B 16) fol. 145; Norborg 1958 s. 100 f; Lindblom 1965 s. 74 och 238 nr 30.

⁵ Avbildad hos Wallin 1980 a s. 52 och 61.

⁶ Orig. på perg. i Da.RA.; Wallin 1976 b s. 49.

⁷ Wallin 1986 s. 23 ff.

Nordvästra Skåne

- ¹ Wallin 1980 s. 51 ff.
- ² Om Birgittas engagemang i denna fråga se Wallin 1976 a s. 45 ff med där anförd litteratur.
- ³ DM I: 6 s. 125.
- ⁴ LÄU III s. 133 f nr 140.
- ⁵ ÆA V: 1 s. 746 nr I: 2 och 3.
- ⁶ DM I: 6 s. 269 f.
- ⁷ DM I: 6 s. 137 och 139 ff; Barner-Heise II s. 174.
- ⁸ Kanc. Brevb. 1556–1560 s. 177 f.

Onsjö, Frosta och Färs härader

- ¹ LÄU IV s. 334 nr 382.
- ² ÆA V: 1 s. 665 nr D: 14.
- ³ Bring s. 269; Johansson s. 52.

Liturgiskt material

- ¹ Wallin-Andersen 1978 sp. 114 ff.
- ² Se Lindberg s. 205.
- ³ Wallin 1972 s. 22.

Avslutningen

- ¹ Missiver I s. 185 nr 259.
- ² Jørgensen 1909 s. 42 f.
- ³ Helt annorlunda blir bilden, om man söker sig längre österut, till de på frälsegårdar fattiga Blekinge och Bornholm. För sistnämnda ö har icke påträffats ett enda birgittinskt nedslag. Beträffande Blekinge inskränker det sig till en kultbild (träskulptur) i Edestads kyrka (bild hos Wallin 1976 a s. 53) samt en notis om riddaren på Sölvesborg, Knut Folkason (d. o. 1349), i mirakelsamlingen kring Birgittas kanonisation. (Collijn 1924–1931 s. 492).

»Udda» notiser

Som komplettering till utredningen om förbindelserna Vadstena–Skåne kan några »udda» notiser förtecknas.

Kapitel 81 i IV:e boken av Birgittas Uppenbarelser (II s. 153 ff) handlar om tre riddare, av vilka en är från Skåne, en från Halland och en från Sverige. Deras namn meddelas icke, men deras förhållande till Kristus tecknas däremot utförligt.

Vadstenadiariet meddelar, att 1407 24/1 begrovs i Vadstena »riddaren herr Klaus Davidsson från Skåne (*dominus Claus Davidzon, miles de Skania*), vilken mycket älskade klostret». (Diar. Vaz. s. 123; VKM s. 58). Tyvärr har denne riddare icke kunnat identifieras.

Enligt Vadstenadiariet var en överväldigande skara människor från de tre nordiska rikena närvarande vid Birgittas skrinläggning i Vadstena 1393

1/6. När Katarina, Birgittas dotter, begrovs i Vadstena 1381 23/3, uppges även många danskar ha varit närvarande. (Diar. Vaz. s. 107 f; VKM s. 20; Suhm XIV s. 103 f). Det torde kunna förutsättas, att även många skåningar vid dessa tillfällen kommit tillstädes. Ett unionsmöte var planerat att hållas i Vadstena i samband med Katarinas skrinläggning 1489 31/7. På grund av politiska förvecklingar infann sig dock aldrig den lundensiske ärkebiskopen i spetsen för de skånsk-danska herremännen. (Diar. Vaz. s. 197 f; VKM s. 140 f; HT 31 (1911) s. 258).

Även genom litterära alster slås brygga mellan Vadstena och Skåne. Filologerna har konstaterat, att handskriften UU B C 56 är en i Skåne gjord avskrift av den i Vadstena vid slutet av 1400-talet tillkomna Linköpingshandskriften T 181. (Utg. i Svenska medeltidspostillor 3, SFSS 23: 3 s. 121). Av dialekten att döma måste några på danska författade »Fragmenta» vara skrivna av en skåning. (Diderichsen s. 321). I helgeandshusets arkiv i Lund har ingått ett nu förlorat pergamentsbrev av 1405 11/5, enligt vilket borgarna i Lund anhåller hos påven om skydd för denna anläggning. Brevet är känt i en samtida kopia, vilken använts som pergamentsomslag kring en bok. Denna skänktes 1487 till Vadstena kloster. (Se Sv. Dipl. I s. 454, kommentaren till dok. nr 591). Johannes Svenonis hade varit sockenpräst i Ystad, när han 1486 27/8 invigdes till prästmunk i Vadstena. I hans litterära kvarlåtenskap ingår bl.a. följande, som han fört med sig från Ystad: ett för honom av ärkebiskop Tue [Nielsen Juul] i Lund utfärdat vägbrev av 1465 5/2 samt delar av den av honom skrivna Cod. Ups. C 447, 8:o med Breviarium Lundense 1474 och en åldrig variant av Skånelagens stadga om edsbeviset. En pappersremsa, som använts som inbindningsmaterial för den av honom skrivna Cod. Ups. C 295, 4:o, utgör fragment av ett brev, som prästen Ingvar i Ystad omkr. 1489 skrivit till honom. (Wallin 1972 s. 21 ff, 44 ff och 61 ff). Ovan har noterats att i Malmö rådhusarkiv påträffats 10 pergamentsblad av Birgittas Uppenbarelser, vilka sekundärt använts som omslag kring Malmöräkenskaper.

Otryckta källor

Dansk Rigsarkiv (Da. RA.)

Dipl. Langebek=Langebeks Diplomatarium.

Ny kgl. Saml. 2091, 4:o.

Riksarkivet, Sthlm (Sv. RA.)

Medeltidens kopieböcker:

A 19 (=Kopiebok från Vadstena kloster; äldre sign. A 23).

- A 20 (=Vadstena klostrets kopiebok; äldre sign. A 26).
 A 21 (=fragment av en Vadstena klostrets kopiebok; äldre sign. F.e. 11).
 B 16 (=Lars Eriksson Sparres kopiebok 3).
 D 13 (=Förteckning över prebenden i Vadstena kloster).
 Örnshjälms diplomatarium IX.
 Carl Silfverstolpes avskriftssamling.
 Pergamentsbrev i orig.
Uppsala universitetsbibliotek (UUB)
 C-samlingen:
 C 6 (=Johannes Hildebrandis kopiebok, Vadstena kloster).
 C 46 (=Kopiebok från Vadstena kloster).
 C 56
 Palmstiöldska samlingen.
Linköpings stifts- och landsbibliotek (LSB)
 T 181 (tillkommen i Vadstena kloster i slutet av 1400-talet).

Tryckta källor och anförd litteratur

- A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100–1600, I–IV (1976–1982). Kbhvn.
 APD=Acta Pontificum Danica (ed. I. Moltesen, A. Krarup og J. Lindbæk) I–VII (1904–1943). Kbhvn.
 Barner–Heise=Familien Rosenkrantz's Historie (ed. K. Barner og A. Heise) I–II (1874–1882). Kbhvn.
 Birgitta Utställningen 1918 (ed. I. Collijn och A. Lindblom). Uppsala.
 Birgittas Uppenbarelser=Den heliga Birgittas himmelska uppenbarelser (ed. T. Lundén) I–IV (1957–1959). Malmö.
 Brandel, Sven. 1918: Birgittas kista . . . pilgrimsmärken . . . i Birgitta Utställningen 1918 s. 103–111.
 Bring, Sven. 1744: Monumenta Scandensia I. Londini Gothorum.
 Celse=Apparatus ad historiam Sveo-Gothicam (ed. M. von Celse). 1782–1854. Sthlm.
 Collijn 1924–1931=Acta et processus canonizationis beate Birgittae (ed. I. Collijn) SFSS, Ser. 2: Latinska skrifter bd I. Uppsala.
 Collijn 1942–1946=Processus seu negocium canonizationis B. Katerine de Vadstenis (ed. I. Collijn) SFSS, Ser. 2: Latinska skrifter bd III. Uppsala.
 DAA=Danmarks Adels Aarbog.
 DBL=Dansk biografisk Lexikon, udg. 3, bd 1–16 (1979–1984). Kbhvn.
 DHT=[Dansk] Historisk Tidsskrift. Kbhvn.
 Diar. Vaz.=Diarium Wazstenense ab anno 1344 ad annum 1545, i SRS I: 1 (ed. E. M. Fant, 1818) s. 99–229. Upsalæ.
 Diderichsen, Paul. 1931–1937: Fragmenter af gammel-danske Haandskrifter (udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund). Kbhvn.
 Dipl. Dan.=Diplomatarium Danicum, Ser IV (1984 ff). Kbhvn.
 Dipl. Kbhvn.=Kjøbenhavns Diplomatarium (ed. O. Nielsen) I–VIII (1872–1887). Kbhvn.
 Dipl. Norveg.=Diplomatarium Norvegicum (ed. C. Lange m.fl.) 1847–1903. Kria.
 DM=Danske Magazin, I ff (1745 ff). Kbhvn.
 DRB=Danmarks Riges Breve, Ser. IV (1984 ff). Kbhvn.
 Erslev=Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450 (ed. Kr. Erslev). 1901. Kbhvn.
 Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. I ff (1906 ff). Sthlm.
 Friedlaender, Ina. 1963: Suppliker från Vadstena kloster och dess gynnare 1416–1419, i KÅ s. 86–144.
 Fürst, Carl M. 1918: Birgittas relikier, i Birgitta Utställningen 1918 s. 5–12.
 HT=[Svensk] Historisk tidsskrift. Sthlm.
 Hylander, Sven. 1820: Catalogus reliquiarum sanctorum in ecclesia Lundensi. Lund.
 Höjer, Torvald. 1905: Studier i Vadstena klostrets och birgittinordens historia. Upsala.
 Johansson, Hilding. 1955: Vattenvigningen i Sverige efter reformationen, i Arv 11. Uppsala 1956.
 Jørgensen, Ellen. 1909: Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11. Aarhundredes Midte til Reformationen. Kbhvn.
 — 1912–1913: Studier over danske middelalderlige Bogsamlinger, i DHT VIII: 4 s. 1–67.
 Kanc. Brevb.=Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks Indre Forhold 1551 ff (1885 ff). Kbhvn.
 Kirkehist. Saml.=Kirkehistoriske Samlinger, I ff (1849 ff). Kbhvn.
 KLNLM=Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid. Malmö.
 KÅ=Kyrkohistorisk årsskrift. Uppsala.
 Lindberg, Gustaf. 1923: Die schwedischen Missalien des Mittelalters. Uppsala.
 Lindblom, Andreas. 1965: Kult och Konst i Vadstena Kloster. Sthlm.
 Losman, Beata. 1970: Norden och reformkonsilierna 1408–1449. Göteborg.
 Lundén, Tryggve. 1950 a: Den heliga Katarinas av

- Vadstena liv och underverk efter medeltida urkunder översatta, i *Credo* 31: 2. Uppsala.
- 1950b: Om de medeltida svenska mirakelsamlingarna, i *KÅ* 1950 s. 33–60.
- LÄU=Lunds ärkestifts urkundsbok (ed. L. Weibull) III–VI (1900–1939). Lund.
- MDB=Middelalderens danske Bønnebøger (ed. K. M. Nielsen) I–II (1946–1949). Kbhvn.
- Missiver=Missiver fra Kongerne Christiern I:s og Hans' Tid (ed. W. Christensen) I–II (1912–1914). Kbhvn.
- MLUHM=Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. Lund.
- Norborg, Lars-Arne. 1958: Storföretaget Vadstena kloster. Lund.
- Nyrop, C. 1899–1904: Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. I–II. Kbhvn.
- Raneke, Jan. 1982–1985: Svenska medeltidsvapen, I–III. Lund.
- Rasmussen, A. Kall. 1866: Historisk-topographiske Efterretninger om Musse Herred paa Laaland, i J. H. Larsen: Laaland og Falster, topographisk beskrevne, Bd II: 1 (Maribo Sogn).
- Rep.=Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis. Ser. I (ed. Kr. Erslev) och II (ed. W. Christensen). 1894–1939. Kbhvn.
- Rosén, Börje. 1953: Pilgerabzeichen in einem Grabfund von Helgonabacken in Lund, i *MLUHM* 1953 s. 278–283. Lund.
- Rydbeck, Otto. 1935: Den medeltida borgen i Skanör. Lund.
- SFSS=Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Sthlm.
- Silfverstolpe, Carl. 1898–1899: Klosterfolket i Vadstena. Sthlm.
- SMR=Svenska medeltidsregester 1434–1441 (ed. S. Tunberg). 1937. Sthlm.
- SRD=Scriptores Rerum Danicarum mediæ ævi (ed. J. Langebek) I–IX (1772–1878). Kbhvn.
- SRS=Scriptores Rerum Suecicarum mediæ ævi (ed. E. M. Fant m.fl.) I–III (1818–1876). Upsaliæ.
- Suhm, P. F. 1782–1828: Historie af Danmark, I–XIV. Kbhvn.
- Sv. Dipl.=Svenskt Diplomatarium fr.o.m. 1401 (ed. C. Silfverstolpe, H. Rosman, K. H. Karlsson m.fl.). 1875–1904. Sthlm.
- THÅ=Tomelilla hembygdskets. Årsbok (ed. C. Wallin) 1967 ff. Tomelilla.
- af Ugglas, Carl R. 1943: Den »extatiska» Birgitta i Vadstena klosterkyrka, i *Fornvännen* 1943 s. 65–90.
- Wallin, Curt. 1954: Ide Pedersdatter Falk till Glad-sax. Ett bidrag till den nordiska senmedeltidens kultur- och personhistoria. Lund.
- 1961: Sankta Birgittas kapell i Ystad. Kring en märklig stiftelse, en omdebatterad stadsplan och ett autentiskt »Karl XII-hus». Lund.
- 1972: Johannes Svenonis d.y. – en litterär dansk i Vadstena kloster. Tomelilla.
- 1974: Birgittagillen i det medeltida Danmark, i *KÅ* s. 18–66. (Även separat med underrubriken »Till frågan om tidpunkten för Birgittakultens introduktion i Danmark»).
- 1976a: Skåneland i Birgittas Uppenbarelser, i Lunds stifts julbok s. 45–65.
- 1976b: Birgittinska kapell- och altarstiftelser i det medeltida Danmark, i *KÅ* s. 18–66. (Även separat med underrubriken »Ett försök till kartläggning av fluktuationerna inom Birgittavördnaden under olika perioder»).
- 1978: Birgitta i Danmark, i *KLNM XXI* sp. 114–121. (Tillsammans med Merete Geert-Andersen).
- 1979: Birgittinska stiftelser i det medeltida Sverige, i *KÅ* s. 61–97.
- 1980a: Birgitta Birgersdotter och hennes make, riddaren och riksrådet Ulf Gudmarsson, på besök i Helsingborg, i *Kring Kärnan* 13, s. 51–66.
- 1980b: Katarina från Ö. Ingelstad på pilgrimsfärd till S:t Olof i Lunkende och S:ta Katarina i Vadstena. En glimt från 1400-talets folkfromhet och religiösa övertro, i *THÅ* s. 13–23.
- 1986: När 1300-talets Havralunga blev känt ute i Europa. Kring ett göingskt Birgittamirakel, i Wittsjö hembygdsförening. Årsskrift s. 23–26 (samt 1987 s. 97–98).
- 1986–1987: Sankta Birgitta och sydöstra Skåne, i *THÅ* s. 16–39.
- VKJ=Vadstena klosters jordebok. 1500. Historiska Handlingar XVI: 1. (1897–1898). Sthlm.
- VKM=Vadstena klosters Minnesbok (ed. A. Lindblom). 1918. Sthlm.
- ÆA=De ældste danske Archivregistraturer, I–V (ed. T. A. Becker m.fl.) 1854–1910. Kbhvn.

En fransk-dansk-svensk vetenskaplig expedition år 1671

Av Klas Hyltén-Cavallius

I samband med det pågående arbetet inom projektet för restaurering av Tycho Brahe-minnena på Ven, har följande historiska episod observerats.

Bakgrund

Efter Tycho Brahes död i Prag år 1601 bearbetades hans observationsmaterial av Johannes Kepler. Det blev Kepler som formulerade de berömda lagarna för planeternas rörelser. Kepler gav sedan ut de s.k. Rudolphinska tabellerna, den tidens bästa underlag för beräkning av planeternas lägen. Dessa tabeller byggde på Tycho Brahes observationer och gällde för meridianen genom Uraniborg på Ven. I Frankrike fanns på 1600-talet ett stort intresse av att kunna utnyttja Tychos observationsmaterial på bästa sätt. Man behövde därför en ny och noggrannare bestämning av Uraniborgs läge. Bland ledande astronomer rådde nämligen delade meningar om longitudskillnaden Paris–Uraniborg. Vetenskapsakademien i Paris sände därför Jean Picard på en expedition till Ven.

Expeditionen 1671

Jean Picard anlände tillsammans med adelsmannen Villiard och två tjänare till Köpenhamn i augusti 1671. Med sig hade han en skrivelse till Frankrikes Köpenhamnsambassadör om att denne skulle skaffa tillstånd för expeditionen att få resa till Ven. I Paris hade man förbisett att Ven blivit svenskt! Detta visade sig emellertid vara ett hinder som snabbt kunde undanröjas. Den svenska regeringen gav sitt tillstånd och expeditionen kunde fortsätta till Ven. Från Danmark medföljde Rasmus Bartholin och Ole Rømer. Även om Sve-

rige deltog vetenskapligt i expeditionen, var man ändå lite avvaktande. En major sändes från Landskrona till Ven för att undersöka om det som skedde där möjligen var av militär natur.

Under arbetet på Ven fick man flera gånger besök av professor Anders Spole från det nyinrättade universitetet i Lund. Spole deltog i det vetenskapliga arbetet och var bl.a. med om att mäta upp en baslinje längs Vens östkust. Längs denna fick man en ca 2 km lång sträcka som användes för avståndsbestämningar till Helsingör, Helsingborg och Landskrona. Avståndsbestämningen till Landskrona var särskilt viktig för Picard eftersom han skulle använda den i beräkningen av avståndet Uraniborg–Rundetårn i Köpenhamn.

Rundetårn

Rundetårn uppfördes 1637–42 av Christian IV. Avsikten var att man på tornets topp skulle anlägga ett observatorium av exakt samma slag som Tychos Stjärneborg. Picard kallade tornet »Stellæburgum regium Hafniense». Tornets diameter valdes för att passa dessa planer men det är osäkert om de genomfördes så som det var tänkt. Astronomisk chef för Rundetårn blev emellertid Tychos gamle elev och medhjälpare Kristen Sørensen Longberg (Longomontanus). Denne ansåg att de nyuppfunna linsteleskopen var odugliga och att astronomi skulle bedrivas som på Tychos tid, med siktinstrument utan linser. Senare kom den nämnde Ole

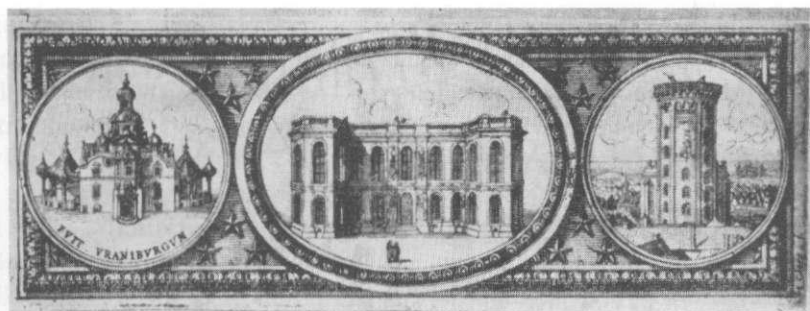

Fig. 1. Parisobservatoriet flankerat av Uraniborg och Rundetårn. Illustration ur Picards bok om expeditionen till Ven.

Rømer att bli chef för Rundetårn. Han blev en betydande astronom som nu har hedrats med ett eget museum i Köpenhamn.

Att jämföra tiden på Ven och i Paris

För att kunna beräkna longitudskillnaden Paris–Uraniborg måste man göra astronomiska mätningar *samtidigt* på Ven och i Paris. Bästa sättet att garantera samtidigheten mellan två platser så långt ifrån varandra var att utnyttja ett kortvarigt fenomen som man samtidigt kunde observera från båda ställena, nämligen Jupitermånarnas förmörkelser.

Samtidigt som Picard arbetade på Ven, fanns i Paris hans italienske kollega Giovanni Domenico Cassini som blivit chef för Parisobservatoriet. De jämförde sina mätningar i efterhand. Man hade också kontakt med Rundetårn i Köpenhamn. Därifrån sändes ljussignaler som observerades av Picard på Ven. Luften var så klar, vilket Picard själv påpekat och det fanns så få störande ljus att dessa signaler kunde uppfattas på ca 25 km håll.

En problemfylld vistelse på Ven

Ett problem för expeditionen var att Tycho Brahes byggnader fullständigt raserats. Picard beklagade att han blivit tvungen att

leta efter Uraniborg på själva slottsområdet.

Picard hade det besvärligt på Ven. Han sade sig bl.a. ha fått skörbjugg av den ensidiga kosten. Han kallade ön för »ödemark» och såg till att komma tillbaka till Köpenhamn innan isen lade hinder i vägen.

Väl återkommen till Köpenhamn återhämtade han sig bl.a. tack vare den motion han fick då han dagligen gick upp i Rundetårns spiralgång.

Expeditionens resultat

Expeditionen till Ven, som alltså engagerade vetenskapsmän av flera nationaliteter, blev vetenskapligt lyckad. Det större arbete den skulle lägga grunden till, nya tabeller grundade både på Tychos arbeten och på observationer från Parisobservatoriet, genomfördes emellertid aldrig.

Källor

Redogörelsen bygger huvudsakligen på böckerna »Ole Rømer» av Axel V Nielsen, Aarhus 1944 och »Ole Rømer Et Mindeskraft», Rundetårn, København 1944. Båda är utgivna till 300-årsminnet av den store astronomen Rømers födelse. Dessutom finns Jean Picards egen redogörelse »Voyage d'Uranibourg». Beträffande restaureringen av Tycho Braheminnena, se Ale 1986: 4.

Esse Ericssons flygfotoarkiv

Studier av flygfotografier för att upptäcka eller dokumentera fornlämningar benämnes *flygarkeologi*. Genom att flygfotografiera markområden från en flyghöjd upp till ca 400 meter, vid olika vegetationsperioder och årstider och med olika typer av metodik, d.v.s. variationer av filmart, filter, flyghöjd, ljusförhållanden, luft- och markfuktighet etc., kan det under speciella omständigheter på det erhållna fotografiet synas spår efter fornlämningar, vilka troligtvis ej skulle upptäckts genom besiktning från marken. Det som fotograferas, är inte fornlämningen i sig själv, utan de spår som den inducerar på markytan eller den på markytan växande vegetationen. Exempel på sådana spår är kraftiga skuggor på olika slags ojämnheter i markytan, s.k. *skuggverkan*, eller olikheter i färg och växthöjd/täthet på vegetation, s.k. *partiell uttorkning/fuktning av markytan (crop-marks)*, samt fysikaliska förändringar i jordlagrens sammansättning/profiler som i nyplöjda åkrar kan urskiljas som färgvariationer på bilden, s.k. *jordmånsmärken (soil-marks)*. Flygfotografering genom vatten kan under gynnsamma siktdjup vara möjligt. Fotografering av intressanta mark- och vattenområden bör genomföras vid upprepade

tillfällen eftersom det i regel är ganska korta perioder då de speciella omständigheterna sammanfaller med flygfototillfället.

Europeisk flygarkeologi

Flygarkeologin har främst utvecklats i Storbritannien där en speciell institution för flygfotografering, bildanalyser och bildtolkning har byggts upp vid universitetet i Cambridge (*The Committee for Aerial Photography*). I London finns inom National Monuments Record en avdelning (*The Air Photographs Unit*) vars ändamål är att dokumentera och registrera samtliga fornminnen i landet; avdelningen utökar sitt flygfotoarkiv med ca 25 000 bilder om året. Även ute vid de lokala County Museums sker aktiv flygspaning och arkivering av fotografier.

På det europeiska fastlandet arbetar man med arkeologisk och historisk flygbildstolkning i Italien, Schweiz, Belgien, Tyskland, Polen, Nederländerna, Spanien, Danmark och Frankrike. I Frankrike finns sedan början av 1960-talet en lärartjänst i flygarkeologi vid École Pratique des Hautes Études – Paris universitet.

Ett efterföljansvärt land med fungeran-

de organisering av den flygarkeologiska verksamheten är Storbritannien, där man sedan 1939 har utnyttjat metodiken i större utsträckning än i något annat land. Detta kan ha sin förklaring i att landskapet till mycket stora delar är uppodlat och på så vis är lättarbetat och har goda förutsättningar för resultatet vid analys och tolkning av flygfotografier.

Tidig flygarkeologi i Sverige

I Sverige utgör de talrika barrskogsområdena en olägenhet för flygfotografering eftersom de utgör en effektiv ridå gentemot markfotografering under hela året. Härigenom är ca 50 % av den totala landarealen ointressant ur flygarkeologisk synvinkel. Om vi från detta också tar bort myrar, sjöar och berg såsom flygfotoobjekt återstår ca 12 % som är åker och äng (ca 50 000 km²). Dessa återstående och från flygarkeologisk uppfattning intressanta områden är till största delen belägna i södra Sveriges kustområden, slätt- och fullåkersbygder. Utvidgar vi dessa områden med de marina miljöerna finns i det i Sverige stora möjligheter för en liknande verksamhet som den vid The Committee for Aerial Photography i Cambridge.

Under 1920- och 1930-talen gjordes enstaka försök med flygarkeologisk fotografering i Sverige. Det var personer som Mårten Stenberger, Egil Lönnberg och Ivar Schnell som tillsammans med militära flygare företrädesvis fotograferade områden på Öland och Gotland, i Bergslagen och Skåne. Dessvärre stagnerade intresset och återkom inte förrän ämnet aktualiserades av den militäre flygaren Esse Ericsson i Ljungbyhed.

Esse (Esaias) Ericsson, major och arkeolog, född 1921, påbörjade 1954 sin

flygarkeologiska verksamhet då han med observans fotograferade överodlade forn-lämningar i Ljungbyhedsområdet. Som militärflygare hade han fått en gedigen utbildning i flygspaning, flygfotografering samt analys- och tolkningsarbete med flygfotografier.

med Ericssons speciella förmåga att praktiskt lokalisera och fotografera arkeologiska och historiska objekt samt att tolka de erhållna fotografierna, tillförde flygarkeologin i Sverige ett nytänkande i metodik, teknik, bildanalys och bildtolkning. Fram till början av 1970-talet fortsatte Ericsson sin flygfotografering av Skåne, Halland och Blekinge. Under dessa år var hans flygbilder och tolkningar många gånger en begynnande faktor för arkeologiska forskningsprojekt. Ericssons tjugofemåriga arbete med utveckling av foto-, analys- och tolkningsteknik har dock hittills endast sparsamt utnyttjats vid de arkeologiska forskningsinstitutionerna i Sverige.

Esse Ericssons bildsamling

Esse Ericssons flygfotosamling utgör idag antagligen den största enskilda samlingen av bilder vars värde inte endast ligger i de arkeologiska och historiska objekt som avbildats utan även i en dokumentation av hur landskapen har förändrats från miljö- och naturhistorisk synpunkt sedan 1950-talet.

Flygfotosamlingen har genom donation av Esse Ericsson tillställts forskningsstiftelsen Institutet för Kulturforskning (IK). Donationen som i IK:s arkiv benämnes *Esse Ericssons flygfotoarkiv* skall, efter en total genomgång av bildmaterialet, hållas tillgänglig för *forskningsprojekt med väl motiverat mål inom den disciplin som projekterat verkar för*. Den totala ge-

Ett elegant exempel på s.k. crop-marks. Ringarna markerar troligen överodlade gravhögar, som på den Skånska rekognosceringskartan (från 1812–1820) kallas för »Skattehögarne». Ca 250 m SO monumentet i Kvidinge; Kvidinge socken, Åstorps kommun, Kristianstads län. Esse Ericssons flygfotoarkiv, Institutet för Kulturforskning.

nomgången innebär att bildmaterialet delvis omfotograferas och ommonteras samt att varje bild får ett arkivkort med uppgifter om tolkning, var och när det är fotograferat etc. När det grundläggande arbetet är klart kommer en katalog att publiceras.

Det har vid den primära genomgången av bildmaterialet konstaterats att en del fotografier saknas. Det rör sig om material som blivit utlånat till olika forskningsprojekt och som ej har återlämnats. Av denna anledning, i anknytning till arkivarbetet, efterlyses dessa flygfotografier vilka kan sändas till Institutet för Kulturforskning under nedanstående adress.

Esse Ericssons flygfotoarkiv beräknas vara genomgången och katalogiserat i sin helhet under 1989. IK önskar med detta bidra till ökad tillgänglighet av bildmaterialet för forskningsprojekt. Genom IK:s egen flygfotoverksamhet kommer ett bildarkiv med nya flygfotografier att komplettera Esse Ericssons flygfotoarkiv. Ett framtida sökregister för allt bildmaterial kommer att vara till god hjälp för forskningsprojekt inom kultur- och naturhistoria.

Lars Hansen

Institutet för Kulturforskning
Box 3
270 57 Kivik

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen är utgivare av ALE. Historisk tidskrift för Skåneland, som utkommer med fyra häften årligen. Tidskriften utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Brev och manus till redaktionen adresseras till docent Sten Skansjö, Historiska institutionen, Magle Lilla Kyrkogata 9 A, 223 51 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften, 50 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Adress till föreningens skattmästare: arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet i Lund, Box 2016, 220 02 Lund.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos föreningens sekreterare, arkivarie Anders Persson, Mossavägen 8, 240 17 Södra Sandby, eller hos skattmästaren (se ovan).

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, sekr., professor Lars Larsson, V. Nöbbelev, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare samt professor Hans Andersson, Lund, professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, professor Erik Cinthio, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, museichef Torkel Eriksson, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, överstelöjtn. Sven Hedin, Förslöv, fil. lic. Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Birgitta Odén, Lund, länsmuseum Bengt-Arne Person, Varberg, fil. kand. Allan Persson, Lund, docent Sten Skansjö, Lund, professor Sven Tägil, Lund, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

